

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

2019-02-20
1 (17)
Dnr 7.2.1–2016:32

Redovisning av Skolverkets uppdrag om att genomföra verksamhetsnära insatser för att förebygga avhopp från gymnasieskolan

Härmed redovisas uppdraget om att genomföra verksamhetsnära insatser för huvudmän och gymnasieskolor för att förebygga avhopp från gymnasieskolan. Uppdraget är givet i regleringsbrevet för 2016.

Innehåll

Sammanfattning.....	3
Bakgrund.....	3
Vad beror studieavbrott på?	4
Individuella bakgrundsfaktorer	5
Vårdnadshavares utbildningsbakgrund	5
Elever med utländsk bakgrund.....	6
Skolrelaterade faktorer.....	6
Hur upptäcks risken för studieavbrott i skolan?	7
Vad fungerar i arbetet mot studieavbrott?	7
Effektiva insatser	8
Erfarenheter från Plug In.....	9
Vilka konsekvenser får studieavbrott?.....	10
Skolverkets arbete med regeringsuppdraget 2017–2018.....	10
Insatser mot huvudmän	10
Huvudmannens möjlighet att bidra till att motverka studieavbrott.....	11
Insatser mot gymnasieskolor.....	12
Innehåll i det verksamhetsnära stödet	12
Inför första träff	14
Under första träff	14
Under andra träffen.....	14
Under tredje träffen	14
Kommunikation av processtödet (Bilaga 1).....	15
Samverkan	15
Utvärdering (Bilaga 2).....	16
Förslag på framtida insatser	16
Skolavhopp kan förebyggas ännu tidigare.....	17

Sammanfattning

Detta uppdrag gavs i regleringsbrev för budgetåret 2016 avseende Statens skolverk: ”Statens skolverk ska genomföra verksamhetsnära insatser riktade direkt till huvudmän och gymnasieskolor för att förebygga avhopp från gymnasieskolan, i enlighet med regeringens strategi för unga som varken arbetar eller studerar (U2015/05478/UF)”.

Uppdraget har genomförts som två insatser, den ena med målgruppen huvudmän, främst i form av en konferensserie och den andra i form av ett verksamhetsnära processtöd till gymnasieskolor.

Under hösten 2017 anordnade Skolverket sex konferenser, speciellt riktade till politiker, enskilda huvudmän, förvaltningschefer eller motsvarande med ansvar för utbildning och kommunernas aktivitetsansvar. Mötesplatserna genomfördes på sex orter i landet och resulterade i ett flertal nya avrop av processtödet.

Ett stöd-/stimulanspaket riktat till huvudmannanivån har publicerats på Skolverkets webbplats. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/extra-stod-till-elever/forebygg-avhopp-i-gymnasiet-stod-till-rektor-och-huvudman>

Verksamhetsnära insatser till gymnasieskolor har genomförts med hjälp av processtödjare. Processtödet utformades utifrån den enskilda skolans behov och förutsättningar med utgångspunkt i en kartläggning med fokus i fem framgångsfaktorer: bemötande, individcentrerat arbetssätt, samverkan, flexibilitet samt koll och uppföljning. Varje skola utarbetade med stöd av Skolverket sin egen plan för det fortsatta arbetet, vilket var en av framgångsfaktorerna för en vidare positiv utvecklingsprocess.

Att utveckla ett inkluderande och tryggt klimat, med positiva relationer samt en skolkultur som främjar lärande, är sedan tidigare kända framgångsfaktorer. Detta arbete på universell nivå, alltså med hela skolan involverad, är en viktig del i det förebyggande arbetet i att motverka studieavbrott. Insatsen visade på att den åtgärd som anses vara mest effektiv för att minska avhoppet från gymnasieskolan är att bygga relationer med eleverna och att relationen fungerar även om eleven är frånvarande. En fungerande relation kan vara det som gör att eleven kommer tillbaka till skolan. Dessutom slår många rektorer fast att det är viktigt med tydliga rutiner för frånvaro och att insatserna sätts in snabbt.

Utvärderingen visar att en stor majoritet av rektorerna som har tagit del av Skolverkets insatser har svarat att de i mycket hög eller ganska hög grad fått kunskap om vad som krävs för att förebygga avhopp. Likaså svarar en majoritet att insatsen gjort att de fått verktyg för att förebygga skolavhopp.

Skolverkets uppdrag har genomförts i nära samarbete med PlugInnovation vid GR Utbildning i Göteborg. PlugInnovation är en digital plattform där kunskap som är central för personer som arbetar med att motverka studieavbrott samlas.

Bakgrund

Vad beror studieavbrott på?

Att fler unga fullföljer sina gymnasiestudier är en fråga som är viktig ur många perspektiv. Sett ur individens perspektiv visar forskning och kunskap att gymnasieexamen är en av de viktigaste faktorerna för individers etablering på arbetsmarknaden och i samhället i stort.¹ Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv finns stora vinster i att arbeta för fullföljda gymnasiestudier.² Till detta kan adderas ett kompetensförsörjningsperspektiv som pekar mot behovet av välutbildad arbetskraft i stora delar av arbetslivet.

Faktorer som potentiellt kan leda till ett studieavbrott för en elev delas upp i *individuella* och *strukturella* bakgrundsfaktorer samt *skolrelaterade* faktorer. Individuella bakgrundsfaktorer är sådant som eleven bär med sig in i skolan, exempelvis vårdnadshavares utbildningsbakgrund eller om eleven har utländsk bakgrund. Till individuella bakgrundsfaktorer hör också kön, fler pojkar än flickor avbryter sina studier, samt dålig hälsa vilket kan påverka risken för studieavbrott negativt. Strukturella bakgrundsfaktorer är exempelvis närsamhällets karaktär, elever som gör studieavbrott bor ofta i områden som är socioekonomiskt utsatta (Fischbein & Folkander 2000, Dale 2010). Individuella och strukturella bakgrundsfaktorer är faktorer som skolan är tänkt att kompensera för så att alla elever ska ha rätt till lika möjlighet att utvecklas utifrån sin förmåga. Skolrelaterade faktorer är faktorer som skolan, till skillnad från de individuella och strukturella bakgrundsfaktorerna, direkt kan påverka i förebyggande syfte. Skolrelaterade faktorer är ofta faktorer som berör elevens skolanknytning, vilket spelar roll för fullföljda studier. Skolrelaterade faktorer som kan ha negativ verkan på risken för studieavbrott är exempelvis brister i det relationella arbetet mellan elever och skolpersonal, otrygg skolmiljö och undervisningens kvalitet i form av att inte kunna anpassa och variera undervisningen efter elevens behov. Dessa faktorer beskrivs i mer detalj nedan. Till skolrelaterade faktorer hör också brist på stödfunktioner, storlek på skola och klasser samt lärartäthet (Dale, 2010).

Signaler som indikerar en risk för studieavbrott är exempelvis ökad frånvaro och/eller försämrade skolresultat. För att kunna kartlägga, utreda och åtgärda orsaker till frånvaro eller försämrade skolresultat krävs grundläggande rutiner och system på skolan. Det är ett viktigt utvecklingsområde för många svenska skolor (Skolinspektionen 2016, Strand 2013). En nedåtgående spiral, med ökad risk för studieavbrott har redan startats och kommit en bit på vägen när ökad frånvaro och/eller försämrade skolresultat uppmärksammas. Ett studieavbrott görs inte från en dag till en annan, distansering pågår ofta under en längre period. Därmed finns tecken att upptäcka redan innan en hög frånvaro och/eller försämrade skolresultat uppdagas. Följande dimensioner är viktiga för elevens anknytning till skolan, varför det är av intresse att följa indikatorer kopplat till dessa:

¹ EuroFund (2017), Long-term unemployed youth: Characteristics and policy responses; SKL (2015), Utbildning – nyckeln till arbete.

² Ex vis Nilsson och Wadeskog (2014), Utanförskapets pris: en bok om förebyggande sociala investeringar.

- Den beteendemässiga dimensionen,
- Den akademiska dimensionen,
- Den kognitiva dimensionen,
- Den psykologiskt/affektiva dimensionen.

Den beteendemässiga dimensionen kretsar kring elevens närvaro och aktivitet på lektionerna, om förmågan att fullfölja uppgifter och vara fokuserad under lektionstid. Den akademiska dimensionen handlar om resultat och betyg, om tiden som eleven lägger på skolarbete. Den kognitiva dimensionen är inriktad på hur eleven ser på kopplingen mellan skola och framtiden, hur relevant och meningsfull utbildningen känns. Det handlar också om strategier för självreglering av prestation, inlärningsstrategier och problemlösning. Den psykologiska och affektiva dimensionen utgörs av hur väl eleven identifierar sig med skolans värderingar och om hemmets värderingar stämmer överens med skolans. Det handlar också om huruvida eleven känner en tillhörighet och anknytning till andra i skolan och i hemmet (Christenson & Furlong 2008).

Individuella bakgrundsfaktorer

Vårdnadshavares utbildningsbakgrund

I Skolverkets rapport *Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultat och skillnader mellan skolor* (2018) framgår att betydelsen av familjebakgrund för elevers betygsresultat har ökat under undersökningens tidsperiod, 2000–2015. Av de socioekonomiska bakgrundsfaktorerna är det föräldrarnas utbildningsbakgrund som har den största betydelsen för betygsresultaten, men utbildningsnivåns betydelse har inte ökat över tid.

Även ESO-rapporten *Ankomst och härkomst* (2017) visar på att föräldrars utbildningsbakgrund påverkar studieresultaten. Rapporten studerar det faktum att elever med utländsk bakgrund i genomsnitt klarar sig sämre i grundskolan än elever med svensk bakgrund. Det är en oroande utveckling, eftersom resultaten i grundskolan styr möjligheterna till fortsatta studier och därmed i förlängningen också chanserna på arbetsmarknaden. Trots vetskapen om detta faktum, finns relativt lite kunskap om hur gapet i studieresultat mellan inrikes och utrikes födda elever faktiskt ser ut i Sverige. Ett huvudresultat i rapporten är att föräldrarnas socioekonomiska bakgrund spelar en betydande roll för storleken på studiegapet. Detsamma gäller bostadsområdet. Om inrikes och utrikes födda elever hade haft föräldrar med liknande socioekonomisk bakgrund och bott i samma bostadsområde hade nästan hela studiegapet försvunnit.

Skolverkets statistik talar sitt tydliga språk sett till behörighet till ett nationellt gymnasieprogram. 51,3% av elever vars föräldrars högsta utbildning är en förgymnasial utbildning är behöriga till ett yrkesprogram. 82,6% av elever vars föräldrars högsta utbildning är en gymnasial utbildning är behöriga till ett nationellt yrkesprogram. Högst andel behöriga elever återfinns i gruppen elever vars föräldrar har en lång eftergymnasial utbildning, 95,3% av dessa elever är behöriga till ett nationellt gymnasieprogram (Sveriges officiella statistik).

Samma mönster återfinns även för gymnasieskolan, det visar Skolverkets rapport *Uppföljning av gymnasieskolan 2018*. Elever vars föräldrar har en eftergymnasial utbildning uppnår i högre grad gymnasieexamen jämfört med andra elever. Bland de elever som började gymnasieskolan hösten 2014 fick 76,3 % av dem vars föräldrar hade eftergymnasial utbildning examen 2017. Motsvarande siffra för elever med föräldrar med gymnasial utbildning är 63 % och för elever med föräldrar med förgymnasial utbildning 33,2 %. Det finns således ett samband mellan en elevs studieresultat och föräldrarnas utbildningsnivå (2018, s. 20)

Elever med utländsk bakgrund

Den redan nämnda ESO-rapporten (2017), vilken lyfter skillnader i skolresultat beroende på bakgrund, beskriver att det är känt att elever med utländsk bakgrund i genomsnitt klarar sig sämre i grundskolan än elever med svensk bakgrund. Skillnaderna i studieresultat mellan inrikes och utrikes födda elever är större i Sverige än i andra jämförbara länder. Enligt rapporten uppnår strax över 90% av alla inrikes födda elever gymnasiebehörighet, är motsvarande för utrikes födda elever cirka 65% (1988–2014). Rapporten lyfter också grupper i gruppen av de utrikes födda vilka har särskilt stora svårigheter att lyckas i skolan. Det handlar främst om de elever som invandrat efter sju års ålder och elever från sämre socioekonomiska förhållanden. Liknande resonemang förs även i Skolverkets rapport *Likvärdig utbildning i svensk grundskola?* (2012).

Elever som har bott i Sverige sedan tidig ålder och haft möjlighet att nyttja svensk skolgång har i betydligt högre grad behörighet till gymnasieskolan jämfört med elever som har kommit till Sverige under den senare skolåldern och därmed varit kortare tid i svensk skola. För elever som är födda i Sverige och har minst en svenskfödd förälder var 90,8 procent behöriga, bland dem med utlandsfödda föräldrar var 86,1 procent behöriga och bland utlandsfödda elever som har invandrat före skolstart var 84,8 procent behöriga till något nationellt program. Behörigheten är däremot betydligt lägre bland elever som är födda utomlands och har invandrat i årskurs 1–5, 67,3 procent, samt 28,4 procent behöriga i gruppen med elever som invandrat de senaste fyra åren, dvs. årskurs 6–9, och elever som saknar uppgift om personnummer.

Skolrelaterade faktorer

Som redan antytts är det mer än endast den enskildes studieresultat som berör ett potentiellt studieavbrott, tidigare har individuella bakgrundsfaktorer lyfts och nedan följer en diskussion kring faktorer kopplat till studieavbrott som inte rör studieresultat. Det handlar om faktorer som påverkar elevens skolanknytning, såsom *anpassningar efter elevens behov, delaktighet och inflytande, studiero och trygghet*. Dessa faktorer berör ovan diskuterade *dimensioner*, nämligen den *kognitiva*, bland annat meningsfullhet, och den *psykologiska/affektiva* (bland annat tillhörighet). Att studera dessa faktorer syftar till att ge underlag för att göra förändringar för elever redan innan de påbörjar en spiral av distansering från skolan.

Att arbeta på universell nivå, alltså med hela skolan involverad, är en viktig del i det förebyggande arbetet i att motverka studieavbrott. Syftet med detta är att utveckla ett inkluderande och tryggt klimat, med positiva relationer samt en skolkultur som främjar lärande. Ett lyckat sådant arbete bidrar till *trygghet*, där elevens upplevelse av positiva relationer med såväl vuxna på skolan som med andra elever står i centrum.

Hur upptäcks risken för studieavbrott i skolan?

Även om det kan finnas skäl att ytterligare kartlägga den grupp som löper risk för avbrott, så är den övergripande bilden tydlig. Ungdomar i riskzon kan identifieras förhållandevis tidigt baserat på bakgrundsfaktorer. Det som är viktigt att koncentrera sig på är hur detta kommer till uttryck i skolan, eftersom det är här samhället har möjlighet att göra insatser.

Baserat på tidigare forskning finns mycket kunskap om hur individuella och strukturella riskfaktorer blir synliga i skolan. Hög frånvaro, låga skolresultat, inlärningssvårigheter, funktionsskillnader, fysisk och psykisk ohälsa, negativa relationer med andra elever, låg motståndskraft och låg självkänsla i skolkontexten hör till riskindikatorer som är viktiga att särskilt uppmärksamma och följa upp. Trots kunskap om hur elever i riskzon kan identifieras i skolan saknas ofta systematiska strukturer för identifikationen. Ibland saknas exempelvis systematisk uppföljning och ett systematiskt arbetssätt för att minska frånvaro, och flertalet kommuner och regioner saknar IT-verktyg som samlar information om de ungdomar som står utanför gymnasieskolan och vilka insatser som har gjorts för dem. Bristen på systematik kring identifikationen av elever som riskerar att avbryta, innebär dels att de tidiga varningssignaler som är viktiga för att kunna utforma tidiga insatser uteblir, och dels att de siffror på regional och lokal nivå som nationell avbrottsstatistik baseras på är av olika kvalitet. Elever som avbryter sina studier ska kontaktas av det kommunala aktivitetsansvaret i sin hemkommun, för att snabbt kunna erbjudas åtgärder, ett arbete som är avhängigt av korrekt information angående de ungas studiestatus. Den nationella statistiken kring studieavbrott har en stor eftersläpning och kan därför inte fungera som ett konkret underlag i planering av insatser.

Vad fungerar i arbetet mot studieavbrott?

Oavsett de omständigheter som kan härledas till individ, familj eller närmiljö, visar många studier att själva skolmiljön är av stor betydelse för hur elever ska lyckas med sina studier. Forskning och beprövad erfarenhet visar att skolan och insatser med skolan som bas kan göra mycket stor skillnad för elever i riskzon.

På individnivå är viktiga fokus ett relationellt ledarskap, bemötande och förhållningssätt, en holistisk syn på eleven och dennes behov. Stödet behöver vara intensivt och individualiserat. Även höga förväntningar är av stor vikt samt en känsla av meningsfullhet och relevans i undervisningen. Forskningen uppmärksammar även flexibilitet i undervisningens form och innehåll som viktigt, relationerna mellan elever och personal, liksom det sociala klimatet på skolan.

På organisationsnivå är flexibilitet i utformningen av undervisningen och tydlig uppföljning exempel på verksamma insatser.

På systemnivå identifieras som en negativ faktor ett alltför betonat fokus på läroplansinnehåll till förmån för elevernas helhetsutveckling, liksom brist på alternativa utbildningsvägar med möjlighet till validering.³

Problemet med studieavbrott ska förstås som ett fenomen som uppstår i interaktionen mellan kontext och individ och som inte bör tillskrivas den enskilda eleven.⁴ Även om anledningarna till att elever inte går till skolan skiftar med elevers bakgrund och individuella förutsättningar, så finns det viktiga gemensamma faktorer för arbetet i de skolor som lyckas väl med att motverka studieavbrott.

Effektiva insatser

För att intervensera i avbrottsprocessen menar forskare att lösningen, ur ett skolperspektiv, är att arbeta för att öka elevers anknytning/involvering (engagement) med skolan och skolarbetet inom ett antal olika kritiska områden vilka har sin utgångspunkt i de riskfaktorer som lyfts fram ovan. Forskningen visar att det mest effektiva arbetet som ger hållbara resultat över tid karaktäriseras av strategier som berör både institutions- och individnivå.⁵ Det handlar om att med riktade insatser på individnivå utifrån behov såsom exempelvis att stötta elever att utveckla produktiva beteendemönster som främjar skolarbetet genom ökad närvaro, läsläsning o.s.v. eller att göra olika typer av anpassningar för att tillgängliggöra undervisningen och erbjuda olika former av stöd, samt bygga förtroendefulla relationer mellan elever och personal. Parallellt med dessa riktade insatser till elever och grupper, behöver även skolor fokusera på ett proaktivt preventivt arbete av mer universell natur som berör hela skolan genom ex. att främja ett tryggt klimat, erbjuda undervisning av hög kvalitet som präglas av elevcentrerade arbetssätt där kurs och läroplaner som utgår från elevers skilda erfarenheter och förutsättningar, ge tillgång till studie- och yrkesvägledning, samt utforma effektiva system och rutiner kring närvaro och progression för att fånga upp elever i behov av stöd. De organisatoriska strukturerna och utrymmet skapar förutsättningarna för att kunna arbeta elevcentrerat möta elevers skilda behov.

Forskare pekar på vikten av tidiga insatser, ett pro-aktivt arbete, där man från skolstart kontinuerligt följer upp centrala (risk)indikatorer för att snabbt kunna adressera dessa och på så vis intervensera i ett tidigt stadium. Vidare framhålls att indikatorerna utgår från ett helhetsperspektiv på elevernas situation i relation till skolan och skolarbetet där flera centrala dimensioner beaktas⁶. Det handlar inte

³ Dale, R. (2011) Early school leaving: Lessons from research for policy makers. An independent expert report submitted to the European Commission by Network of Experts in Social Sciences of Education and Training (NESSE)

⁴ Dale m.fl. 2011

⁵ Nesse, 2010 m.fl.

⁶ Christensen, 2008; Nesse, 2010, Fredricks,

bara om att stötta de unga att närvara i skolan och klara sina uppgifter och kursmål, utan även om att studierna ska upplevas meningsfulla och värdefulla på olika sätt, och att de unga känner en tillhörighet i sin grupp och på skolan.

Större kunskapssammanställningar visar att i princip alla olika typer av interventioner på området ”dropout prevention” visar positiva resultat för de unga som tagit del av insatserna, vilket indikerar att det lönar sig att satsa resurser på att arbeta preventivt och stötta elever som riskerar att avbryta sina studier.

Olika ingångar och inriktningar till trots pekar många forskare på att det även finns vissa gemensamma underliggande dimensioner i många av insatserna som funnits verksamma. Dessa återfinns både på individ och organisationsnivå och omfattar bl.a. en helhetssyn på elever, elevcenterade arbetssätt, flexibilitet, trygga, positiva relationer med kontinuitet, tydliga och uppnåbara mål och uppföljning, höga förväntningar, intensitet i insatserna, samt erfarenhet och kompetens hos personalen⁷

Erfarenheter från Plug In

Plug In var Sveriges största projekt med fokus på dropouts - unga som riskerar att avbryta sina studier eller som redan har hoppat av gymnasiet. Plug In var till hälften finansierat av Europeiska socialfonden (ESF) och leddes av Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) i samverkan med åtta regioner. Ett nittiotal kommuner i dessa regioner deltog i projektet genom olika projektverkstäder, i vilka metoder för att få ungdomar att fullfölja sina gymnasiestudier prövades. Plug In pågick i två omgångar, mellan 2012 och 2018.

I de fallstudier av verksamma strategier samt övriga projektgemensamma utvärderingar som genomfördes inom ramen för Plug In-projektet, har ett antal centrala framgångsfaktorer sammanställts som beskrivs uppnå positiva resultat i arbetet med att förhindra tidiga skolavbrott eller bidra till att få ungdomar som avbrutit sin skolgång att på nytt återvända till utbildning. Dessa ligger tydligt i linje med tidigare forskning och beprövad erfarenhet på området. De omfattar följande delar:

Framgångsfaktorer, modell från [PlugInnovation](#)

⁷ bl.a Lamb, 2008; ICF, 2010

Vilka konsekvenser får studieavbrott?

Internationell forskning visar konsekvent att personer som inte har fullföljt gymnasiet eller motsvarande, löper mycket högre risk att fastna i arbetslöshet under längre perioder och att tjäna mindre under sin livstid. Dessutom har dessa individer sämre psykisk och fysisk hälsa, är oftare inblandade i kriminella aktiviteter och deltar mer sällan aktivt i samhället, jämfört med personer som har gymnasieutbildning.⁸ I arbetet för att motverka utanförskap framstår utbildning som en av de allra viktigaste dimensionerna.

Utanförskapets kostnader i Sverige, för individer såväl som för samhället i stort, har bl. a lyfts fram av nationalekonomerna Ingvar Nilsson och Kent Wadeskog. Deras beräkningar visar att varje person som hamnar i utanförskap, där ett skolmisslyckande ofta finns med i bilden, kan komma att kosta det svenska samhället omkring 10–15 miljoner under sin livstid till följd av förlorade inkomster och ökade kostnader. Detta förutsatt att personen inte fastnar i missbruk eller kriminalitet, vilket i så fall kan medföra en prislapp på uppåt 40 miljoner, eller mer.

Alla unga som avbryter gymnasiet riskerar självfallet inte att fastna i ett utanförskap, och alla studieavbrott behöver inte nödvändigtvis vara negativa för individen. Det finns unga som väljer att avbryta sina studier för att arbeta, studera utomlands eller pröva andra studieformer. Men även om det bara är en del av de unga som avbryter sina gymnasiestudier som är i direkt riskzon för utanförskap uppgår siffran enligt MUCF:s rapport *"2013 års uppföljning av unga som varken arbetar eller studerar"* att 112 100 individer i åldern 16–25 varken arbetade eller studerade under 2011. Enligt deras undersökningar har gruppen legat ganska konstant kring 8–10% av den totala ungdomsgruppen varje år sedan 2008.

Skolverkets arbete med regeringsuppdraget 2017–2018

I uppdraget identifieras två huvudområden. Det handlar om insatser riktade till huvudmän och insatser riktade till gymnasieskolor.

Insatser mot huvudmän

Skolverket har genomfört sex konferenser, speciellt riktade till politiker, enskilda huvudmän, förvaltningschefer eller motsvarande med ansvar för utbildning och kommunernas aktivitetsansvar. Mötesplatserna har genomförts tillsammans med Skolverkets uppdrag om att stödja kommunerna i deras arbete med kommunernas aktivitetsansvar, enligt Förordning (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk 19 §, i Växjö, Luleå, Borlänge, Göteborg, Arlanda och Malmö. Det totala antalet deltagare har varit 443 personer.

8 Ex. Rumberger R, W & Lamb, S, 2003. The early employment and further education experiences of high school dropouts: A comparative study of the United States and Australia, *Economics of Education Review*, 22(4), 353-366.; Organisation for Economic Co-operation and Development, 2001, *Transition from initial education to working life*. Paris, OECD; Barro, R.J., 1997, *Determinants of economic growth: A cross-country empirical study*. Cambridge, MA: MIT Press; Shavit, Y & Muller, W, 1998, *From school to work. A comparative study of educational qualifications and occupational destinations*. Oxford: Clarendon Press.; Qwens, 2004; Rumberger, R.W, 1987. *High school dropouts: A review of issues and evidence*. *Review of Educational Research*, 57, 101-121.

Under hösten 2018 har ett stödmaterial, speciellt riktat till huvudmannanivån, tagits fram. Detta material är tänkt att fungera som inspiration till att arbeta förebyggande mot skolavhopp. Sidan och inspirationsfilmen lades upp på Skolverkets webbplats den 6 december 2018 och har till dags dato, 17 januari 2019, haft 241 unika besökare, vilka stannat kvar på sidan i genomsnitt under drygt 2 minuter. Inspirationsfilmen finns även på Youtube och har under samma period setts 382 gånger.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/extra-stod-till-elever/forebygg-avhopp-i-gymnasiet-stod-till-rektor-och-huvudman>

Huvudmannens möjlighet att bidra till att motverka studieavbrott

Det finns många bidragande faktorer till positiva resultat när det handlar om fullföljda gymnasiestudier. Det finns mycket kunskap och forskning som visar på den avgörande vikten av lärares och skolledares arbete i relation till elever. Med tanke på hur viktigt mötet mellan den unga och lärare/praktiker är, samt hur viktig skolledares roll är för utvecklingen i en verksamhet, är en följd av det att nivåer högre upp i styrkedjan på de sätt som de kan behöva bidra till att det individnära arbetet har förutsättningar att bedrivas i enlighet med vad som fungerar. Personer som har nyckelfunktioner högre upp i huvudmannens styrkedja kan agera för att möjliggöra att styrsignalerna bidrar till rätt saker – ett arbete som går i linje med framgångsfaktorerna.

Utifrån bland annat erfarenheterna inom Plug In finns några områden där det har blivit tydligt att en huvudman kan bidra för att skapa förutsättningar för ett arbete fokuserat på framgångsfaktorer i arbetet med att motverka avhopp från gymnasiet.

Tre nyckelområden har identifierats:

- *Fokusera på det viktigaste.*
håll rent från andra styrsignaler,
följ upp det som är viktigast.
- *Utveckla ett systemsynsätt.*
motverka stuprörsfokus,
initiera och tydliggör samverkan, riv hinder.
- *Maximera det lokala handlingsutrymmet.*
säkerställ medarbetares motivation och handlingskraft,
utgå från lokala förutsättningar.

Insatser mot gymnasieskolor

Med stöd av erfarenheter från Plug In och fallstudier genomförda av GR PlugInnovation, har fyra processtödjare genomfört verksamhetsnära insatser direkt i gymnasieskolor genom att på skolan arbeta tillsammans med rektor och arbetslag. Syftet med mötena har varit att initiera och utveckla det förebyggande arbetet. Totalt har 47 skolor deltagit i insatsen. Det verksamhetsnära stödet har gjorts på direkt avrop från respektive rektor.

Innehåll i det verksamhetsnära stödet

Målen som finns för skolväsendet generellt, finns i kapitel 1 och 2 i skollagen. Här finns de stora inriktningarna beskrivna och det är detta som alla som jobbar i skolan ska arbeta för.

Huvudsakligen har processtödjarna arbetat med att komma ut till skolorna under tre tillfällen. De har haft med sig presentationer, som tillför kunskap kring arbetet med att öka närvaron och att minska avhopp. De har även tittat gemensamt på skolans behov, vilket efterfrågas innan första träffen, samt aktuell statistik. Tillsammans påbörjas arbetet med processfrågor och inringande av arbetsområde, som skolan arbetar med tills nästa träff.

För uppdraget är det viktigt hur man dockar i de olika processer som pågår på de skolor som väljer att vara med. För insatsen finns det i Skolverkets genomförandeplan beskrivet tre olika typer avhopp som uppdraget ska möta. Insatsen är också i sin design tänkt att adressera hela skolan. Med det menas att det är synsätt och metoder som är generella för många men att det finns aktiviteter som är mer specifika för en viss elev/elevgrupp också kopplat till en särskild funktion, till exempel elevhälsoteamet.

I Skolverkets genomförandeplan definieras begreppet avhopp:

- Elever som avbryter sina studier på ett nationellt program eller motsvarande och därmed lämnar utbildningssystemet
- Elever som genomgår hela utbildningen på ett nationellt program eller motsvarande utan att få en gymnasieexamen
- Elever som avbryter sina studier på ett introduktionsprogram utan att fullfölja utbildningen med ett studieintyg eller utan att övergå till ett nationellt program eller liknande

Insatserna måste korrelera mot ovanstående definitioner och dessutom haka i de nationella skolutvecklingsprogrammen där målen är formulerade som;

- Stärka kompetensen i att följa upp verksamheten
- Stärka kompetensen i att analysera och bedöma utvecklingsbehov mot de nationella målen
- Stärka kompetensen i att prioritera, planera och genomföra utbildning

Utifrån detta ska det skapas ett antal aktiviteter och prestationer som bygger på lokala behov men som ändå hänger ihop med ovanstående.

Inför första träff med skolan

Förutsättningarna för att delta i insatsen är att det är ett absolut krav att rektor deltar vid träffarna och tar ansvar för att det finns möjlighet för personal att arbeta mellan träffarna.

Rektor tar fram underlag på individnivå vad gäller närvaro och betyg.

Den första analysen utgår från dessa väl dokumenterade riskfaktorer.

Under första träff

För att träffen ska passa in i skolans rytm och förutsättningar, varar den tre till fyra timmar, under en arbetsplatsträff eller liknande konferenstid, som finns inom skolans reguljära organisationsutrymme. Det kan vara mycket begärt att skolan ska kunna göra lärare elevfria en heldag, därför väljs detta koncept.

- Föreläsning som innehåller aktuell statistik om avbrottsfrågan i Sverige.
- Viktiga dimensioner i att stärka skolanknytningen.
- Förutsättningar för skolan att utveckla sin verksamhet och en känsla för att det går att göra något åt problemet.
- Workshop kring underlaget som rektor tagit fram för att se till att gruppen har samma information. En början på att kunna bryta ned siffrorna till aktiviteter och prestationer.

Skolans process mellan den första och andra träffen har fokus på organisationsnivån. Rektor sammanställer vilka olika aktiviteter som erbjuds för elever som riskerar att hoppa av.

4–6 veckor mellan den första och den andra träffen.

Under andra träffen

- Träffen varar tre till fyra timmar.
- Avstämning sedan sist, återkoppling på vilka förändringar som har skett. Reflektionsrunda.
- Föreläsning kring vikten av långsiktigt förändringsarbete, riskfaktorer, olika roller och faser och Timperleys modell för professionellt lärande.
- Workshop kring skolans organisation för att kunna skapa en processkarta och också kunna hitta eventuella glipor.

Under processen mellan den andra och den tredje träffen arbetar skolan med de lokala förutsättningarna som behöver adresseras.

Under tredje träffen

- Vad har man gjort, hur ser verksamhetslogiken ut, hur relevant är frågan för gruppen nu?
- Reflektionsfrågor.
- Några exempel på framgångsrika skolor. Några berättelser om vändningar.
- Skolkultur enligt Trondman.
- Stärka skolorna till fortsatt handling.

- Workshops.

Slutgiltig uppföljning 12 månader efter den sista träffen, för att se om verksamhetslogiken höll och hur arbetet ska fortsätta. Intressanta uppgifter kan vara måluppfyllelse för vidare analys och bearbetning, så att gruppen kan göra korsvisa analyser.

Under mellantiden, processtiden, mellan träff ett och två, är fokus på görandet och att uppnå förändring.

Vid tredje träffen sätts sedan upp ett långsiktigt mål/vision för skolan att jobba efter.

Kommunikation av processtödet

Erbjudandet om verksamhetsnära stöd har medvetet kommunicerats ut sparsamt för att alla skolor som önskade också skulle få ta del av stödet. Information om stödet har lämnats via Skolverkets webbplatser, och genom Skolverkets och andra aktörers konferenser. Det visade sig vara rätt tänkt, eftersom Skolverket inte behövt säga nej till någon skola och de fyra processtödjarna har varit fullt sysselsatta under hela tiden uppdraget har pågått. (Bilaga 1)

Samverkan

Samverkan med Göteborgsregionen (GR) har pågått under hela uppdragstiden och varit av avgörande betydelse för uppdragets utvecklande och genomförande.

Arbetet med att motverka studieavbrott har pågått länge i GR, bl.a. genom PlugIn-projektet och utformningen av kunskapsplattformen PlugInnovation.se. I dagsläget finns stor kompetens och erfarenhet inom sakområdet på GR.

Samråd har även skett med Temagruppen Unga i Arbetslivet (MUCF), Samordnaren unga som varken arbetar eller studerar och SKL.

Kompletterande underlag har inhämtats från Örebro universitet, Göteborgs universitet och Pluginnovation.

Seminariedagar för analys och byggande av konceptet har genomförts tillsammans med Temagruppen Unga, SKL, Plugin Åre och Östergötland, #jagmed i Tranås samt Skolverkets arbetsgrupp från enheten skola och arbetsliv. Från Skolverket deltog även representanter från avdelningen för skolutveckling och enheterna för riktade insatser, nyanländas lärande samt avdelningen för kommunikation.

Under hösten 2018 har Skolverket i samverkan med SKL genomfört en pilotsatsning på utbildning och verksamhetsnära stöd till grundskolor i syfte att förebygga studieavbrott och öka andelen behöriga till gymnasiet. Pilotkonceptet innefattade verksamhetsnära stöd i kombination med kunskap om framgångsfaktorer och praktiska exempel på fungerande metoder och verktyg till grundskolan.

SKL kommer under 2019 att etablera **Uppdrag Fullföljd Utbildning** där pilotsatsningens erfarenheter förvaltas. Kommuner och skolor kommer under året

att erbjudas ett utvecklingsprogram utifrån ovanstående med huvudmannanivå i särskilt fokus.

Utvärdering

Skolverkets avdelning för analys, enheten för insatsutvärdering, har utvärderat processtödet, dnr 2018–00676. (Bilaga 2)

Syftet var att utvärdera 1) Skolverkets genomförandeprocess samt 2) bedöma om de deltagande verksamheterna fått kunskap om metoder för att förebygga skolavhopp och utvecklat ett förebyggande kvalitetsarbete samt 3) bedöma om verksamheterna har behov av ytterligare stöd inom området.

Utvärderingen bygger på en enkät till samtliga 34 skolor som avslutat insatsen innan 31 oktober 2018 samt intervjuer med fyra rektorer (skolledare) och intervjuer med två av Skolverkets processtödjare. Svarsfrekvensen för enkäten var 100 procent.

Utvärderingen visar, bland annat, att en stor majoritet av rektorerna har svarat att de i mycket hög eller ganska hög grad fått kunskap om vad som krävs för att förebygga avhopp. Likaså svarar en majoritet att insatsen gjort att de fått verktyg för att förebygga skolavhopp. Nästan alla rektorer som tillfrågats svarar att Skolverkets insats bidragit till att de utvecklat ett pågående förebyggande arbete. Många lyfter att de fick konkreta verktyg för att jobba förebyggande, bland annat rutiner för frånvaro.

På frågan om det finns något skolan saknar för att kunna utveckla arbetet för att förebygga avhopp efterfrågar flera rektorer ett mer praktiskt stöd. Beprovad erfarenhet har visat att förändringsarbete bör pågå i åtminstone två år för att effekten ska bli bestående. Processtödjarnas bedömning är att en långsiktig insats skulle vara mer effektiv för skolor med en stor problematik kring skolavhopp. Skolverkets processtödjare bedömer också att skolorna i störst behov av stöd inte anmäler sig till insatsen. Orsaken till detta tros vara att skolornas resurser snarare läggs på att klara den löpande verksamheten än att arbeta förebyggande.

Behov av fortsatta och tidiga insatser

Genom att Skolverkets processtödjare kommer till skolor och har med sig kunskap, erfarenhet och forskningsbakgrund kring avhoppens problematik blir det fokus på detta område inom skolan. Det bidrar till bättre rutiner, mer och bredare förståelse för utmaningen att hjälpa alla elever att slutföra sina studier samt att skolorna står bättre rustade framöver. Skolorna får möjlighet att bredda sin insatsrepertoar och vässa sina rutiner, det vill säga utveckla sitt systematiska kvalitetsarbete.

Processtödjarnas bedömning är att många skolor i behov av insatsen inte anmälde sig. Processtödjarnas tolkning är att de inte anmälde sig till insatsen eftersom resurserna lades på att klara den löpande verksamheten. De skolor som anmält sig till insatsen uppfattas av processtödjarna, och även rektor för en deltagande skola,

inte vara de som behövde insatsen mest utan var skolor som redan påbörjat ett systematiskt arbete för att förebygga skolavhopp.

I intervjuerna med Skolverkets processtödjare framkommer att insatsen, om den anpassas, borde kunna rymmas inom arbetet med samverkan för bästa skola. Processtödjarna lyfter fram att erfarenhet visar att förändringsarbete bör pågå i minst två år för att effekten ska bli bestående. För skolor med en stor problematik kring avhopp skulle en långsiktig insats vara mer effektiv. I enkätens fritextsvar är det också flera rektorer som lyfter att det förebyggande arbetet måste pågå under en längre tid. En intervjuad processtödjare menar också att insatsen för att förebygga skolavhopp är bred också ur ett skolutvecklingsperspektiv, vilket talar för integrering med andra skolutvecklingsinsatser, t.ex. samverkan för bästa skola. I intervjuerna med processtödjarna framkommer också att insatsen borde kunna kopplas till andra uppdrag, till exempel det kommunala aktivitetsansvaret.

Skolavhopp kan förebyggas ännu tidigare

Slutligen framkommer också i intervjuerna att samma metoder och åtgärder som använts i insatsen skulle kunna användas för att förebygga skolavhopp tidigare. Skolavhopp och, kopplat till detta, frånvaro är ett stort problem även i grundskolan.

Det jag tänker skulle kunna vara ett utvecklingsområde, just nu är ju insatsen riktad till gymnasiektorer eller huvudmän. Det är ju en slutsats som många skolor har dragit, att den här problematiken kan man ju börja hantera förebyggande långt mycket tidigare.

(Utvärdering av Skolverkets processtöd till gymnasieskolor för att förebygga avhopp, rapport 2018-12-27, Dnr 2018:00676)